

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І.КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

ГАВЛІЧ ІРИНА БОГДАНІВНА

УДК 94 (477.8)

**УКРАЇНСЬКА КРЕДИТНА КООПЕРАЦІЯ У
СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (остання третина ХІХ ст. – 1914 р.)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат історичних наук, доцент
Лазарович Микола Васильович,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри документознавства,
інформаційної діяльності та українознавства

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Гелей Степан Дмитрович,
Львівська комерційна
академія Укоопспілки,
завідувач кафедри історії і політології

кандидат історичних наук, доцент
Мудрий Мар'ян Михайлович,
Львівський національний університет імені Івана
Франка, доцент кафедри новітньої історії України

Захист відбудеться “15” червня 2010 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституті народознавства НАН України (79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий “ 14 ” травня 2010 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор філологічних наук

Я. І. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідження кредитної кооперації Східної Галичини, її організаційних засад і методів роботи, досягнень і недоліків – справа вельми актуальна, бо дає можливість, з одного боку, висвітлити одну з важливих, цікавих і малодосліджених сторінок історії Східної Галичини, а з другого – на основі історичного досвіду та критичного переосмислення розвитку кредитної кооперації в минулому сприятиме подоланню можливих помилок та упущень у майбутньому.

Розвиваючи власне господарство, українці в той час не могли створити завершену систему національної економіки. Не маючи своєї державності, їм довелося розраховувати лише на господарську самоорганізацію. Кооперація тут стала масовою всенародною організацією, охоплювала різнобічні сторони життя населення. Вона, захищаючи економічні і соціальні права галичан, виховувала їх національно-свідомими громадянами. У кооперативах концентрувалося національне виробництво. Вони давали засоби до існування українському населенню, зменшуючи еміграцію, творили ринок для українських товарів, готували кадри патріотично налаштованих фахівців. Можна стверджувати, що український народ знайшов у кооперації форму економічного, культурного і духовного збереження себе як національної спільноти.

Мета і завдання праці. Метою дослідження є встановлення місця і ролі української кредитної кооперації в соціально-економічному та національному житті Східної Галичини останньої третини XIX – початку XX ст.

Для досягнення мети, дисертантка поставила завдання дослідити:

- стан історіографічної розробки теми та її джерельне забезпечення;
- економічні та політичні передумови становлення української кредитної кооперації регіону;
- етапи розвитку української кредитної кооперації;
- основні напрямки діяльності кредитних кооперативів, визначити роль та місце кредитних кооперативів у фінансовій і господарській підтримці дрібних товаровиробників;
- діяльність Крайового союзу кредитового, страхових товариств „Дністер”, „Карпатія”, роботу банків „Дністер”, „Земельного банку гіпотечного”;
- здобутки і недоліки діяльності української кредитної кооперації у досліджуваній період;
- роль кооперації у вихованні національної свідомості і патріотизму.

Об’єктом дослідження є українська кредитна кооперація Східної Галичини (остання третина XIX ст. – 1914 р.).

Предмет дослідження – організаційно-ідеологічне становлення української кредитної кооперації та її роль у економічному, національно-політичному та культурному розвитку Східної

Галичини останньої третини XIX – початку XX ст., форми і методи діяльності української кредитної кооперації, місце у консолідації української нації в умовах чужоземного режиму.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють останню третину XIX ст. – 1914 р., тобто період становлення та розвитку української кредитної кооперації у Східній Галичині. За нижню межу взято початок конституційних перетворень в Австро-Угорській імперії, коли, незважаючи на національну дискримінацію українців, став можливим розвиток українського національно-визвольного руху, зростала роль кооперації у формуванні національної самосвідомості українців. Верхня межа – 1914 рік, тобто початок Першої світової війни, під час якої кредитна кооперація майже цілком припинила своє існування.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Східної Галичини, яка впродовж досліджуваного періоду входила до складу Австро-Угорської імперії.

Методологічну основу склали принципи наукової об'єктивності, історизму, системності, всебічності, які ґрунтуються на пріоритеті роботи з документами. Дисертантка використала у своїй роботі такі методи: аналітичний, синтетичний, узагальнюючий, порівняльний, систематичний, логічний, історичний, проблемно-хронологічний, статистичний, ретроспективний. Їх цілеспрямоване і комплексне застосування сприяло всебічному вивченню поставленої проблеми.

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному конкретно-історичному аналізі найбільш розвинутого сектора української кооперації кінця XIX – початку XX ст. – кредитного. На основі вивчення й аналізу теоретичного доробку відомих кооперативних діячів, економістів, організаторів українського кооперативного руху досліджено передумови та особливості становлення кредитної кооперації, проаналізовано її різнобічну діяльність. На основі введення до наукового обігу широкого кола джерел зроблено спробу об'єктивно оцінити участь кредитної кооперації в українському кооперативному русі та довести її визначальну роль у зміцненні економічного підґрунтя національно-визвольної боротьби українців за державну й економічну самостійність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що її результати можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць із історії України, західноукраїнських земель, зокрема Галичини. Їх можна використати також при підготовці у вищих навчальних закладах лекційних курсів та спецкурсів з історії України, з історії та теорії кооперації, з історичного краєзнавства, для проведення факультативних занять та виховної роботи у середніх школах, для лекційної пропаганди кооперативної ідеї серед широкого загалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане дослідження є складовою науково-дослідницької теми „Історичні та економічні проблеми розвитку української спільноти в XX ст. (державний реєстраційний №0103U000466). Розділ „Українська кооперація в

кінці XIX на поч. XX ст.”, яка розробляється кафедрою документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету.

Результати дослідження обговорені на засіданнях кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету.

Апробація основних положень і результатів дослідження відбулася при обговоренні на засіданнях кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, а також у доповідях на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції “Шлях України: колізії новітнього поступу” (м. Тернопіль, 27 січня 2006 р.); II Міжнародній науковій конференції „Національна інтелігенція в історії і культурі України у XIX – XXI ст.” (м. Вінниця, 26–27 жовтня 2006 р.); Четвертій науковій краєзнавчій конференції „Історичні пам’ятки Галичини” (до 150-річчя від дня народження Івана Франка) (м. Львів, 10 листопада 2006 р.); П’ятій Міжнародній науково-практичній конференції „Шевченківська весна” (м. Київ, 1–2 березня 2007 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції „Стосунки Сходу та Заходу України: суб’єкти, інтереси, цінності” (м. Луганськ, 17–18 травня 2007 р.); Буковинській науково-практичній конференції “Ми українці, ми українські” (м. Чернівці, 2 листопада 2007 р.) та на щорічних звітних наукових конференціях Тернопільського національного економічного університету.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 статей (2 у співавторстві), у т. ч. 5 у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України з історичних наук.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою й завданнями дослідження.

Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і літератури (566 позицій). Загальний обсяг дисертації складає 239 стор., із них 180 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і хронологічні рамки дослідження, методологічну основу, мету та завдання роботи, з'ясовано наукову новизну й практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі – “Історіографія і джерела”** – розглянуто і проаналізовано стан наукової розробки теми в сучасній українській і іноземній історіографії, охарактеризовано її джерельну базу.

Питання кредитної кооперації Східної Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники, але ця тематика не стала предметом спеціального комплексного дослідження у вітчизняній історичній науці.

Зважаючи на доволі значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких тією чи іншою мірою розглянуто становлення і розвиток системи українських кооперативних організацій Східної Галичини останньої третини XIX – початку XX ст., в тому числі і кредитної, автор здійснює їх аналіз за кількома групами. До першої групи належать праці, які побачили світ у досліджуваній період; до другої – дослідження міжвоєнного часу; третю групу становлять роботи радянських дослідників; четверту – дослідження науковців незалежної України; п'яту – студії українських істориків діаспори; шосту – публікації польських учених.

Одним із фундаторів наукового дослідження національних фінансово-економічних організацій у Галичині став Іван Франко. Він детально проаналізував сферу банківсько-кредитних відносин у Східній Галичині другої половини XIX ст., причини банкрутства перших банків, до діяльності яких були причетні українці, та ін.

Першими історіографами з української кооперації були засновники кооперативного руху у 70-х – 90-х рр XIX ст. В. Барвінський, С. Качала, К. Левицький. Теоретичне обґрунтування засадничих ідей української кооперації і наукового узагальнення досвіду діяльності кооперативних організацій у Східній Галичині на початку XX ст. зробили А. Жук (Ільченко), Є. Олесницький, С. Кузик. Вони вбачали у кооперації засіб захисту національних інтересів українців, шлях до господарського і духовного розвитку українського народу, одну зі складових його поступу до незалежності.

У 1920–1930-ті рр. становище української кредитної кооперації досліджуваного періоду знайшло відображення у роботах Ю. Павликовського, А. Жука, К. Коберського, М. Творидла, С. Барана. Вони розглядали українську кредитну кооперацію як природний вияв соціальної та громадської самоорганізації рідного народу, джерело і рушійну силу його господарського та національно-культурного саморозвитку.

Після 1939 року на вивчення історії українського кооперативного руху було накладено негласне табу. Вчені УРСР силою обставин змушені були дотримуватися ідеологічного підходу у

висвітленні досліджуваних процесів, явищ і фактів. Загалом, у період сталінщини, не робилося навіть спроби у загальних рисах з'ясувати розвиток та досягнення кооперації. Тільки наприкінці 50-х рр. радянські історики та економісти звернулися до вивчення історії кооперації Східної Галичини останньої третини XIX – початку XX ст. Переважна більшість радянських дослідників, які вивчали проблеми соціально-економічного розвитку Галичини на початку XX ст., концентрували свою увагу на колоніальному становищі цього краю, намагалися відтворити стан аграрних відносин, проаналізувати хід соціальної, класової, національно-визвольної боротьби. Зокрема, В. Осечинський у своїй праці хоча і використав значний фактичний матеріал, однак відобразив особливості внутрішньополітичного становища та соціально-економічного розвитку Східної Галичини у руслі тодішнього часу. М. Герасименко проаналізував економічні передумови та наслідки ліквідації панщини в Галичині. М. Кравець розглянув особливості австро-угорської колонізації, характер аграрних відносин в східногалицькому селі. Загалом же українська кредитна кооперація фактично залишилася поза увагою тодішніх дослідників. Вони здебільшого обмежилися констатацією факту наявності української кооперації у Східній Галичині, не вдаючись до аналізу форм і методів діяльності кооперативів, визначення їх місця та ролі в національному житті краю.

У 70–80-х роках XX ст. були опубліковані праці, автори яких на основі аналізу великого масиву джерел зуміли дещо по-новому, нетрадиційно для радянської історичної науки висвітлити ряд проблем із історії українського кооперативного руху. Важливими щодо вивчення економічної ситуації та розвитку кредитної кооперації в Східній Галичині останньої третини XIX – початку XX ст. є дослідження Л. Олесевича, Я. Хонігсмана, С. Макарчука. С. Макарчук змалював широку палітру етносоціальних і національних відносин в українських землях у складі Австро-Угорщини, звернув особливу увагу на економічні та політичні фактори, що обумовлювали характер східногалицької кооперації.

Помітною подією у вивченні історії кооперативного руху Східної Галичини стала монографія Л. Олесевича “Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Західноукраїнська буржуазна кооперація (1883–1939)”, яка в умовах офіційної марксистсько-ленінської ідеології була, без сумніву, новаторським науковим дослідженням. Спираючись на фактологічні дані, почерпнуті з преси, статистичних звітів, архівних фондів, автор проаналізував виникнення і розвиток системи українських кооперативних організацій в Східній Галичині, узагальнив практичний досвід їхньої господарської діяльності. Значне місце у монографії відведено фінансово-кредитному забезпеченню українського кооперативного руху, яке здійснювали українські банки, насамперед „Дністер” та „Земельний банк гіпотечний”. Заслугою вченого є й те, що він показав механізм зростання національного господарського руху, визначивши функціональне значення в ньому кооперації.

Однак факти та висновки, наведені Л. Олесевичем, залишилися „непоміченими” у радянській історико-економічній науці другої половини 1970-х – 1980-их років. Повністю обминули цю проблему автори десяти томної „Истории Украинской ССР”. У четвертому та п’ятому томах цього видання економічному становищу в західноукраїнських землях останньої третини XIX – початку XX ст. присвячено розділ, в якому лише наголошено на відсталості промислового та сільськогосподарського виробництва краю, його аграрно-сировинній спрямованості тощо.

Дещо повніше висвітлив історію кредитних відносин у Східній Галичині на початку XX ст. Я. Хонігсман у дослідженні „Проникнення іноземного капіталу в економіку Західної України в епоху імперіалізму (до 1918 р.)”. В ньому автор дає детальну характеристику банківській системі Австро-Угорщини.

У цілому ж аналіз наукового доробку вчених УРСР свідчить, що в оцінках української кооперації вони змушені були дотримуватися постулатів комуністичної доктрини, тому, загалом, публікації радянської доби характеризувалися ідеологічною заангажованістю та однобічними поглядами авторів.

Окрема група дослідників історії кредитної кооперації в Східній Галичині – це українські історики діаспори, більшість з яких були активними учасниками громадського життя та кооперативного руху. На відміну від радянських науковців, українські вчені в діаспорі мали змогу вільно трактувати процеси, які досліджували. У їхніх працях подано чимало фактичних і статистичних матеріалів, висвітлено механізм діяльності кооперативів, правові, соціальні, політичні умови їх функціонування.

Одним із найзмістовніших досліджень, присвячених кооперації, є, безперечно, “Історія українського кооперативного руху” І. Витановича, в якій він обґрунтував передумови виникнення українського кооперативного руху, простежив динаміку розвитку кооперації з другої половини XIX ст. до 60-х років XX ст., висвітлив практично всі напрямки діяльності кооперативів, у тому числі і кредитних. Автор зазначав, що кредитна кооперація врятувала українських селян Східної Галичини від лихварського визиску, позитивно вплинула на розвиток дрібного виробництва, послаблюючи соціальну диференціацію селян.

Зважаючи на характер досліджуваної теми, значний інтерес становлять праці, в яких історики діаспори висвітлювали проблему взаємовідносин української кредитної кооперації з національними громадськими організаціями, церквою. У цьому ракурсі написані праці А. Качора, в яких дослідник відобразив роль товариства “Просвіта” в економічному житті Західної України та участь греко-католицького духовенства у кооперативному русі.

Враховуючи потреби суспільного розвитку, відродження кооперативного руху в незалежній Україні, з початку 1990-х років розпочалося наукове переосмислення проблем історії української

кооперації. Домінуюче місце в історіографії займають узагальнюючі наукові праці. До них належать навчальні посібники з історії кооперативного руху та історії споживчої кооперації, що вийшли у світ заходами Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, в яких певна увага приділена кредитній кооперації. Серед колективних досліджень необхідно виділити, насамперед, серійне видання Львівської комерційної академії „Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти”, на сторінках якого знаходять висвітлення проблеми з історії української кредитної кооперації. Серед статей, вміщених у другому томі цього видання, вирізняються дослідження С. Гелея та Р. Пастушенка, в яких автори основну увагу приділили питанням становлення та розвитку кредитної кооперації у Східній Галичині останньої третини XIX – початку XX ст. Зазначені дослідники порівнюють розвиток польської, єврейської та української кооперації, пояснюють причини, чому українська кредитна кооперація виникає в Австрійській імперії найпізніше та ін.

Цінними для вивчення даної проблеми є монографії сучасних дослідників: С. Злупка “Персоналії та теорії української економічної думки”, А. Пантелеймоненка „Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти” та його ж „Українська кредитна кооперація в минулому”. В останній роботі А. Пантелеймоненко відобразив теоретичні і практичні аспекти діяльності вітчизняних сільських кредитних кооперативів в українських землях, які входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій. На основі аналізу українського досвіду автор розкрив соціально-економічну природу кредитної кооперації як форми фінансової самодопомоги населення.

Досліджувана проблема частково представлена у польській історичній літературі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. окремі аспекти діяльності українських кооперативів в Австро-Угорській імперії відобразили у своїх працях польські дослідники, економісти і статисти Ф. Буяк, Г. Діамант, Я. Розвадовський та інші. Вони намагалися підтвердити чи спростувати дані офіційної статистики на користь представників польської нації, вказували на загрозу наростання економічних ініціатив серед українського населення.

У міжвоєнний період польські історики набагато активніше почали вивчати історію Галичини, намагаючись обґрунтувати її польський характер та закономірність включення до складу II Речі Посполитої. Особливо чітко такі прагнення прослідковуються у працях Л. Василевського та В. Фельдмана. У другій половині XX ст. до питань політичної та економічної історії Галичини зверталися у своїх дослідженнях Ю. Бушко, В. Найдус.

Загалом огляд літератури, присвяченої розглядуваній темі, дає підстави стверджувати, що у вивченні кооперативної проблематики питання, пов'язані з діяльністю української кредитної кооперації, її взаємодію з іншими національними інституціями як важливий аспект суспільно-

політичного та соціально-економічного життя краю, потребують комплексного і ґрунтового дослідження.

Особливе значення при з'ясуванні різних аспектів місця і ролі української кредитної кооперації Східної Галичини останньої третини XIX – початку XX ст. має вивчення джерельної бази досліджуваної проблеми. Увесь комплекс виявлених архівних і опублікованих документів та матеріалів відповідно до джерелознавчих вимог авторка поділила на такі групи: 1) документальні архівні матеріали; 2) матеріали статистики; 3) українські та польські періодичні видання; 4) мемуари.

Особливо цінними для написання дисертаційного дослідження були архівні матеріали. У документах цієї групи розкрито загальну суспільно-політичну ситуацію у Східній Галичині останньої третини XIX – на початку XX ст., подано відомості про виникнення та діяльність українських кредитних товариств, інформація про їх керівників. Широкий джерельний масив опублікованих і неопублікованих матеріалів, використаних у дисертації, міститься в провідних архівах та бібліотечних фондах Києва, Львова, Тернополя та Івано-Франківська.

Переважну частину архівних матеріалів, використаних у роботі, дисертантка почерпнула із фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІА України у м. Львові). Серед них найбагатшими на факти, які стосуються досліджуваної теми, були фонди 146 і 320. Зокрема, у Ф. 146 „Галицьке намісництво”, містяться надзвичайно важливі матеріали про реєстрацію кредитних товариств Східної Галичини, затвердження місцевими органами влади їх статутів, списки та майновий стан членів, а також їхні фінансові звіти. У фонді „Ревізійний союз українських кооперативів” (Ф. 320) знаходяться звіти, баланси, факти ревізій та інші документи про фінансову діяльність різних кредитних товариств, які діяли на початку XX ст.

Матеріали про історію виникнення та діяльність одного із найстаріших українських банків – „Земельного банку гіпотечного” представлені у Ф. 562 „Земельний гіпотечний банк у Львові”. Із документів фонду „Центральна адміністрація столових маєтків” (Ф. 409) дізнаємося про фінансові операції „Земельного банку гіпотечного” та комерційного банку „Дністер”. Важливими при дослідженні означеної проблеми стали звіти про фінансово-господарську діяльність комерційного банку „Дністер” та товариства взаємного страхування „Дністер”. Вони містяться у Ф. 373 „Федак С. – адвокат, громадський діяч. 1861–1837” та Ф. 421 „Товариство взаємного страхування „Дністер”.

Інформація про учасників та керівників кредитних кооперативних організацій (зокрема про В. Нагірного, К. Левицького, С. Федака) міститься у Ф. 309 „Наукове товариство ім. Шевченка у Львові” та Ф. 373 „Федак С. – адвокат, громадський діяч. 1861–1937”.

Для дослідження взаємин української кредитної кооперації з українськими громадськими та господарськими організаціями важливе значення мали фонди 302 „Крайове

сільськогосподарське товариство “Сільський господар” (м. Львів. 1899-1944), і 348 „Товариство “Просвіта” (м. Львів 1868-1939 рр.).

Деякі матеріали з теми дисертації зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України м. Київ. Зокрема, у Ф. 3807 „Жук Андрій – український емігрант, член президії “Спілки визволення України” знаходимо інформацію про Просвітньо-економічний конгрес, який відбувся у Львові в 1909 р., приватні листи українського кооператора Андрія Жука, його погляди на розвиток українського кооперативного руху.

Важливі документи, що частково висвітлюють діяльність української кредитної кооперації у Східній Галичині кінця XIX – початку XX ст., зберігаються в Державних архівах Івано-Франківської (ДАІФО) та Тернопільської (ДАТО) областей. Так, документи ДАІФО, що знаходяться в Ф. 7 „Станіславське міське управління, 1841–1918” висвітлюють соціально-політичне становище в регіоні. Цікаві матеріали з досліджуваної теми виявлені у ДАТО в Ф. 294 „Документи про діяльність „Просвіти” у м. Тернополі”. В них містяться протоколи загальних зборів читалень „Просвіти”, фінансові звіти української кооперації при читальнях „Просвіти”, списки членів читальняних кас товариства „Просвіта” та ін.

Джерельну базу дослідження суттєво збагатили залучення значної кількості українських та польських періодичних видань, на сторінках яких публікувались статті й наукові розвідки з історії, теорії, організації і досвіду кооперативного руху у Східній Галичині в останній третині XIX – на початку XX ст. На особливу увагу заслуговує економічно-господарський місячник „Економіст” (1904–1914 рр.), який був друкованим органом Краєвого союзу ревізійного у Львові, часописи „Господар і промисловець” (1908–1913 рр.) – орган Крайового союзу господарсько-молочарського в Стрию, „Господарська часопись” (1901–1904 рр., 1909 р.) – орган крайового товариства господарського „Сільський господар” та „Господарь. Часопись для руських хліборобов” (1902–1908 рр.). На шпальтах цих видань міститься інформація про стан промисловості та сільського господарства Східної Галичини, а також значна кількість матеріалів з проблем сільської кредитної кооперації.

Про кредитну кооперацію чимало писав популярний місячник для членів кооперативів „Самопоміч” (1908–1913 рр.). Не стояла осторонь щодо питань кредитування в українському господарському русі й одна із найбільших та найвпливовіших газет в Галичині – щоденник „Діло” (1888 р., 1890 р., 1892–1895 рр., 1900–1908 рр., 1911–1912 рр.)

Дисертаційне дослідження було б неповним без залучення до аналізу його предмета тогочасних польських видань. З польської періодики опрацьовано: „Слово Польське” („Słowo Polskie”) (1890 р.) і „Газета Народова” („Gazeta Narodowa”) (1902 р.), які відображали інтереси польських міщан і поміщиків, та міська газета – „Газета Стрийська” („Gazeta Stryjska” (Стрий) (1893 р.). Переважна ж частина польських часописів, які знаходилися під безпосереднім впливом

політичних партій, тенденційно трактували будь-які прояви українського відродження.

Для глибшого розуміння соціально-економічного становища населення та процесів, які відбувалися у Галичині в останній третині XIX – на початку XX ст. у роботі використано дані різноманітних статистичних досліджень, що проводилися членами Краєвого статистичного бюро під керівництвом відомих польських економістів Т. Рутовського (до 1892 р.) та Т. Пілята (у 1893–1914 рр.). Вони публікувалися у збірниках „Довідник статистики Галичини” („Podrecznik statystyki Galicji”), „Річник статистики Галичини” („Rocznik statystyki Galicji”) та „Відомостях статистичних про стосунки крайові” („Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych”).

Важливою групою джерел є статистичні збірники, які містять значну кількість матеріалів, що стосуються кількісного і якісного складу українських кредитних кооперативів, а також результативності їх діяльності. Перш за все – це звіти про діяльність „Крайового союзу кредитового” (1900–1911 рр.), „Крайового союзу ревізійного” (1905–1910 рр.), товариства „Просвіта” (1898–1906 рр.), „Міщанського союзу кредитового” (1911–1912 рр.) та ін.

Таким чином, використання різноманітних джерел у дисертаційному дослідженні дозволяє уникнути однобічності у висвітленні теми та робить можливим ґрунтовне висвітлення місця і ролі української кредитної кооперації у соціально-економічному житті Східної Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. Джерельна база цілком достатня для розв’язання поставлених завдань.

У **другому розділі „Передумови формування української кредитної кооперації”** висвітлено основні економічні та політичні причини виникнення кредитної кооперації у Східній Галичині. У підрозділі 2.1. *„Соціально-економічні та політичні чинники”* досліджуються особливості соціально-економічного і політичного розвитку краю, наслідки аграрної реформи 1848 р., засилля лихварства та аграрна криза останньої чверті XIX ст. Наголошено, що характерними рисами економічного розвитку західноукраїнських земель після скасування панщини, котрі позначилися на ощадній спроможності населення і становленні мережі кредитно-фінансових установ, були: наявність залишків феодального землевпорядкування, аграрне перенаселення, низька оплата праці, значна заборгованість селян лихварям і банкам, високі податки. Місцеві й засновані з участю іноземного капіталу банки та інші кредитні установи обслуговували землевласників, купців й інші заможні верстви населення. Значною мірою свої капітали вони скеровували на посилення економічної залежності селян. Враховуючи ці умови, потрібна була така організація дрібних виробників, яка б надавала їм необхідний капітал, сприяла їх конкурентоспроможності у боротьбі з торговельним і промисловим капіталом, допомагала впровадженню агрономічних нововведень, нових засобів виробництва тощо. Такою формою організації дрібних товаровиробників мала стати кредитна кооперація.

З’ясовано, що виникненню кредитної кооперації у Східній Галичині сприяла і політика австрійської держави та, до певної міри, органів місцевого самоврядування, які вбачали в ній засіб

підвищення платоспроможності населення, розширення внутрішнього ринку.

В умовах тодішнього розвитку українського суспільства засновники кредитної кооперації розглядали її як своєрідну форму боротьби народу за самостійне національне існування з метою піднесення рівня добробуту українського населення. Така ідеологічна спрямованість української кредитної кооперації не відповідала політиці австрійського уряду. Проте Австро-Угорщина, починаючи з 60-х років XIX ст. була конституційною, порівняно демократичною державою. Її закони, а особливо „Закон про товариства” від 15 листопада 1867 р. та „Про кооперацію” 1873 р. дали змогу українцям створювати кооперативні спілки та об’єднання. Ліберальні засади закону забезпечували автономію кооперативу та забороняли втручання в його внутрішні справи сторонніх осіб і державних чиновників. Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Східній Галичині вже діяв майже весь спектр українських інституцій громадянського суспільства (молодіжні, жіночі, спортивні, релігійні, культурно-освітні й навіть академічні (НТШ) організації, кооперативи, професійні спілки, незалежна преса і, зрештою, повноцінні політичні партії), що дало змогу розгорнути широку мережу фінансово-кредитних осередків українців.

У підрозділі 2.2. *„Ідеї кооперативного руху у працях українських громадських діячів”* показано, що негативні соціально-економічні явища в українському селі та місті, посилені світовою аграрною кризою, сприяли формуванню у Східній Галичині в останній третині XIX – на початку XX ст. української кооперативної ідеології, творцями якої були інтелігенти, переважно юристи і письменники (Ю. Федькович, А. Жук, Ю. Бачинський, В. Барвінський, В. Навроцький, Є. Олесницький, М. Павликовський, І. Франко та ін.). Дослідження соціально-економічного становища Східної Галичини стали поштовхом для обґрунтування шляхів поступу українського господарства: кредитування селян, прогресивного оподаткування, розвитку промисловості як нового джерела заробітку, організації господарської освіти, подолання неучтва і пияцтва.

З ініціативи В. Навроцького і В. Барвінського Всенародні віча 1880 і 1883 років у Львові, національно-політичні віча в краї вперше порушили питання про об’єднання та координацію національних сил для громадсько-економічної праці, вони передбачали звільнення господарств українських селян за допомогою різного роду кредитних організацій від лихварських і банківських боргів (тоді вперше прозвучало гасло економічна праця на користь селянства) і створення підвалин повноцінного національного життя. Ці погляди знайшли своє віддзеркалення у виступі В. Нагірного на другому Народному вічі русинів 17 червня 1883 р., текст якого написав І. Франко.

Важливим для формування української кооперативної ідеології став Перший український Просвітньо-економічний конгрес, який відбувся у Львові 1–2 лютого 1909 року. Із центральною доповіддю „Значення кооперації для нашого народу” на ньому виступив відомий статистик, громадський діяч і публіцист Андрій Жук. Він показав значну роль кооперації як організації, що готує народ до самооборони і до досягнення інших соціальних, політичних та культурних цілей,

передусім до здобуття національно-політичної незалежності.

Особливістю і досягненням української галицької економічної думки була її державницька позиція. Вперше було заявлено, що суспільно-національне і соціально-економічне відродження України нерозривні, а для досягнення цієї мети необхідна праця всіх верств української громадськості.

У третьому розділі „Зародження та становлення українського кредитного кооперативного руху (1860-ті – 1880-ті роки)” досліджується процес виникнення та діяльності перших кредитних кооперативів. Зародження українського кооперативного руху у Східній Галичині відбувалося на початку 60 – 80-х років XIX ст. Він розпочався з розгортання просвітньої та економічної діяльності на засадах самоорганізації і самозахисту. Перший досвід кооперативного будівництва тут започаткували греко-католицькі священики, які відіграли значну роль в духовному пробудженні, просвіті та піднесенні матеріального благополуччя українців Східної Галичини. Священики почали утворювати по селах „братства тверезості”, економічною основою яких мали стати, за задумом ініціаторів, церковні й громадські шпихліри (зерносховища) та позичкові каси, які надавали дрібний кредит українським селянам.

У 70-х роках поряд з церковними читальнями та сільськими громадськими крамницями і касами взаємодопомоги з'являються і міські товариства, організовані „братствами” українських ремісників та дрібних купців, які намагалися відродити традицію міських церковних братств. При цих товариствах зазвичай створювали ощадно-позичкові каси, які надавали низьковідсотковий кредит, пробували вести гуртову закупівлю сировини для своїх членів-ремісників тощо.

Таким чином, на основі закону про товариства від 1867 р. у 1860-их – 1880-их рр. були засновані декілька сотень позичкових церковних та громадських кас. Головною метою позичкових кас мало бути надання селянам іпотечного кредиту і рятунку їх від розорення. Але таке завдання вони навіть частково виконати не змогли. Більше того, вони не змогли справитись і з скромнішим завданням – з наданням селянам дрібних короткотермінових позик. Навіть найбільші громадські каси й шпихліри по селах, засновані в межах закону про місцеву адміністрацію, рідко проявляли кредитну силу, оскільки за названим законом 1867 р. мали обмежені права у зборі заощаджень і наданні позичок, чим не задовольняли потреби своїх членів. Основними причинами їхньої неефективної діяльності були: невисокий рівень товарно-грошових відносин, непідготовленість селян до проведення кредитних операцій; відсутність статутів, де б чітко визначалися мета товариства, обов'язки і права членів, способи використання фондів і розподіл зисків спілки; недосконалість законодавства щодо таких установ, відсутність кооперативних союзів і банків, нестача обігових коштів.

Та все ж, попри всі хиби та зловживання, на нашу думку, 1860–1880-і роки слід визнати періодом зародження українського кредитного кооперування, оскільки українська громада визнала

ощадно-позичковий кооператив найбільш зручним засобом кредитування населення.

У підрозділі 3.2. *„Роль товариства „Просвіта” в розвитку кредитної кооперації”* зазначається, що розвиток системи кооперативних організацій у краї значною мірою пов’язаний із переходом керівництва всією громадсько-політичною роботою в Східній Галичині до товариства „Просвіта”, яке виникло у Львові в 1868 році й відіграло чільну роль у піднесенні українського народу з духовного та економічного занепаду. Враховуючи зростаюче зубожіння українського селянства, значне відставання в організаційно-торговельній і ремісничій діяльності українського міського населення, „Просвіта” вирішила поруч із освітньо-культурною діяльністю активно займатись економічним піднесенням галицького краю. Вона, по суті, виступила першим національним пропагандистом і організатором ефективних форм економічної діяльності серед українців Східної Галичини. Скориставшись прийнятим у 1873 р. австрійським урядом законом “Про господарсько-торговельні спілки”, „Просвіта” розробила і вже в 1874 р. опублікувала статут для позичково-кредитних кас спілки та програмне „Поучення” для закладання шпихлірів. А в 1891 р., під тиском молодшого покоління своїх членів, „Просвіта” змінила статут і проголосила себе просвітно-економічною організацією. Автором нової редакції статуту і новим лідером „Просвіти” став К. Левицький. У статуті пояснювалося, що „метою товариства є просвіта і піднесення добробуту руського народу”. Для досягнення цієї мети товариство мало поруч з організацією лекцій, концертів та театральних вистав, „створювати при читальнях шпихлірів для зерна, рільничо-господарських та промислових спілок, позичкових кас і кас ощадності, крамниць „на спільний рахунок”, де члени громади могли б придбати дешевий та добрий товар, тощо. Найінтенсивнішим періодом розбудови господарсько-кредитно-кооперативної системи „Просвіти” були 1897–1909 роки. У цей час кількість крамниць при читальнях збільшилася з 146 до 450, шпихлірів – із 60 до 250, позичкових кас – із 124 до 200.

Таким чином, товариство „Просвіта” відіграло визначальну роль у формуванні української національної свідомості галичан та стало ініціатором економічного відродження українців. У ході його роботи у сфері економічного та господарського виховання українського народу ним була створена і діяла під його опікою мережа кооперативних установ. Її діями була остаточно сформована концепція національної кооперації, яка ставила за мету піднесення матеріального добробуту українського народу, формування в нього почуття справжнього господаря із відповідним рівнем освіченості й культури.

Четвертий розділ „Формування системи кооперативного кредитування у Східній Галичині (1890-ті рр. – 1914 р.)”. У підрозділі 4.1. *„Міські кооперативи типу Шульце-Деліч та сільські типу Райфайзена”* з’ясовано, що 1890-ті роки стали новим етапом українського кооперативного кредитування, часом формування системи кооперативного кредитування та визначення основних його принципів для міста і села. Основою для вітчизняного кооперативного

руху в галузі кредиту, незважаючи на окремі відмінності, були ідеї „батьків” німецької кооперації Г. Шульце-Деліча і Ф. Райфайзена.

Основними засадами ощадно-позичкового товариства (ОПТ) Г. Шульце-Деліча були: 1) значний власний пайовий капітал, сформований за рахунок пайових внесків членів кооперативу; 2) кількість членів і поле діяльності товариства не обмежувалися; 3) висока фінансова ставка за кредит, але трохи нижча, ніж в інших фінансових установах (ринковий відсоток); 4) перелік фінансових послуг товариства наближався до переліку банківських послуг та ін. Перше справді кредитно-кооперативне товариство з обмеженою відповідальністю системи Шульце-Деліч „Віра” було утворене у 1884 р. Т. Кормошем в Перемишлі. Діяльність перемиської „Віри” стала взірцем для нових кредитних кооперативів. „Кормошівки”, як почали називати українці кредитні товариства на зразок кооперативів Шульце-Деліча, невдовзі були засновані в найбільших містах Східної Галичини. Вони швидко розвивали свою діяльність і відігравали велику роль в економічному та культурному житті повітів, надавали матеріальну допомогу читальням „Просвіти”, „Рідній школі” іншим громадським організаціям.

Поряд із міськими кооперативами типу Шульце-Деліч у Східній Галичині з 1890-х рр. розпочалося також створення сільських кредитних товариств на зразок об’єднань Райфайзена, які відрізнялися від ощадно-позичкових товариств Шульце-Деліча такими принципами: 1) відсутність пайового капіталу в товаристві, або дрібні й номінального характеру паї, що відкривали можливість вступу до кооперативу середнім та незаможним селянам; 2) необмежена відповідальність членів щодо боргів товариства. Цей принцип став основою забезпечення довіри до товариства з боку кредиторів; 3) обмеження району діяльності кооперативу, що було викликане необмеженою матеріальною борговою відповідальністю, яка вимагала добре знати особисті якості людей, знати їхню платоспроможність, фінансово-майновий стан їхнього господарства та цільове використання кредиту; 4) надання позичок тільки членам товариства і з урахуванням особистості позичальника. Перша українська „райфайзенівка” виникла у с. Ляхівцях Богородчанського повіту в 1896 р. З кожним роком їхня кількість зростала. У 1912 р. в Галичині діяло 2974 кредитні товариства, з них 1575 – шульце-делічівського зразка та 1899 – райфайзенівського. Очевидне переважання кредитних товариств над ощадно-позичковими пояснюється бідністю населення, для якого створення навіть мінімального паю було дуже обтяжливим, а також не всюди спостерігалася інформованість засновників, що пай в ощадно-позичковому товаристві може бути внесений частинами.

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. міські кредитні кооперативи системи Шульце-Деліч та сільські системи Райфайзена стали невід’ємною частиною життя українців Східної Галичини. Накопичені в тисячах кредитних кооперативів дрібні заощадження селян сягнули сотень мільйонів, спинили зубожіння села та були спрямовані на культурний поступ

селянських господарств, на придбання землі, кращих знарядь праці, худоби та ін. Набутий практичний досвід у цій галузі також диктував необхідність у подальшому більшої ощадливості, організованості, порядності і компетенції, забезпечення на цій основі взаємної вигоди всіх учасників спілкового руху.

У підрозділі 4.2. „*Крайовий Союз Кредитовий*” досліджено діяльність найбільшого кредитного центру української кооперації Східної Галичини – Крайового союзу кредитового (КСК), що був створений в 1898 р. у Львові. Згідно статуту, КСК мав організовувати українські кооперативи усіх видів, забезпечувати їх доступним і дешевим кредитом, надавати допомогу в організації їх справ та вести контроль за їх діяльністю тощо. Із розгортанням кооперативного руху в Східній Галичині такі широкі і різноманітні функції, задекларовані КСК, стали для нього непосильними і він обмежився лише кредитною діяльністю, а решта функцій перейшла до новоутворених кооперативних інституцій.

КСК став фінансовим і організаційним центром для української кредитної кооперації. Майже всі українські кредитні товариства були членами КСК, вкладали в нього свої вільні кошти, і позичали, коли їх не вистачало. В 1913 р. КСК мав 906 членів, в тому числі 427 зареєстрованих кооперативів і видав понад 4,6 млн. крон позичок. Позичені гроші спрямовувалися в основному на кредитування української кооперації: ощадно-позичкових, споживчих, молочарських і універсальних товариств, а також на фінансування парцеляційних операцій та діяльність українських культурно-просвітніх організацій і установ.

Таким чином, створення наприкінці XIX ст. Крайового союзу кредитового – першого західноукраїнського кооперативного союзу, який об'єднав і підпорядкував собі значну частину українських кредитних кооперативів, стало вирішальною організаційною передумовою розвитку західноукраїнської кооперації.

Підрозділ 4.3 „*Кредитне забезпечення кооперативного руху в Східній Галичині у наприкінці XIX – на поч. XX ст.*” присвячений діяльності важливих фінансових установ Східної Галичини досліджуваного періоду.

Особливе місце у фінансово-кредитному забезпеченні національного господарського руху у Східній Галичині належало кооперативному страхуванню. Страхування як форма національного господарського руху в Східній Галичині зародилося наприкінці XIX ст. Перше товариство страхування від вогню під назвою „Дністер” розпочало свою діяльність в 1892 році і охопило всю територію Східної Галичини. Агентами „Дністра” були лише українці (адвокати, нотаріуси, священики, вчителі, начальники громад і ін.). Таким чином, він дав працю сотням українських службовців, у той час, як інші товариства приймали на роботу найчастіше поляків, чехів, австрійців. Окрім страхування будівель товариство також здійснювало страхування збіжжя, реманенту та посівів, що було особливо важливо для селян.

Страхове товариство „Дністер” мало тісні зв’язки з фінансовим капіталом, воно користувалося підтримкою з боку місцевих та австро-угорських банків. Наприклад, при активній участі чеського „Живностенска банка” „Дністер” проводив широкі операції по довгостроковому фінансуванню молочарських, кредитних, промислових та інших українських кооперативів, кредитував заможних селян під іпотеку тощо.

У розділі також розглядається діяльність ще однієї важливої інституції у Східній Галичині – кооперативного банку „Дністер”, який був утворений з ініціативи страхового товариства „Дністер” в 1894 році. Головним видом діяльності кооперативного банку, згідно із статутом, стало приймання вкладів та надання кредитів для його членів, в чому відчувало гостру потребу українське населення Східної Галичини. Кількість вкладів у товариство взаємного кредиту „Дністер” та сума наданих позик щороку збільшувались. Кількість членів товариства також постійно зростає. Якщо в 1896 р. товариство мало 489 членів, то в 1911 р. їх вже було 5693. Упродовж свого розвитку кооперативний банк „Дністер” відіграв значну роль в економічному житті краю. Він підняв матеріальний, а водночас і духовний та культурний рівні значної частини українського населення.

Чималі заслуги у розгортанні української кооперації належать одній з найстаріших українських фінансово-кредитних установ – „Земельному банку гіпотечному”, заснованому в квітні 1910 р. Цей єдиний тоді український банк акційного типу зумів фахово надавати короткотермінові та довготермінові іпотечні кредити, що примножувало добробут українців, вдало доповнивши широку мережу української кредитної кооперації. Задовольнити потребу населення у кредитах було під силу лише банку, що спирався б на значні акційні фонди і на право емісії заставних листів (акцій), забезпечених нерухомим майном боржників і власними фондами. Водночас, „Земельний банк гіпотечний” давав українцям змогу вигідно вкладати свої готівкові заощадження на поточні рахунки. Сконцентровані таким чином грошові фонди служили підґрунтям для економічного відродження галицького українства. Щороку вклади на його рахунок зростали. В 1912–1913 рр. вклади населення в „Земельний банк гіпотечний” збільшилися до 1 674 299 крон. Таке постійне збільшення вкладів дозволяло зміцнити репутацію банку серед іноземних фінансових установ, що сприяло тіснішим зв’язкам з ними, а також можливість отримувати від них кредити. Ними банк міг обслуговувати українців короткотерміновими дешевими позиками, в першу чергу господарську кооперацію у вигляді кредитів.

Таким чином, кредитна кооперація на чолі з „Земельним банком гіпотечним” інтегрувала різні види кооперативів, створювала можливість вирівнювати попит та пропозицію капіталів і, що не менш важливо, зв’язувала кредитну кооперацію з грошовим ринком як кооперації, так і всієї економіки Австро-Угорщини.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження і виділено основні

положення, які виносяться на захист.

1. Історіографічний аналіз та введення в науковий обіг нових архівних документів засвідчили, що дана тема не знайшла спеціального висвітлення в українській і закордонній історичній науці.

2. Виникнення та діяльність української кредитної кооперації була зумовлена складним соціально-політичним та економічним становищем українців у складі Австро-Угорської імперії, що утвердило у середовищі національної еліти переконання у необхідності опанування українцями важливих фінансово-кредитних сфер господарської діяльності, без чого була б неможлива їх національно-державна самоідентифікація. Водночас, законодавча база Австро-Угорської імперії сприяла створенню українцями кооперативних організацій.

3. Перший етап розвитку української кредитної кооперації – початок 60-их – 80-ті роки XIX ст. – зародження українського кооперативного руху у Східній Галичині. В цей період організацією кредиту для дрібних товаровиробників займається інтелігенція утворюючи церковні й громадські зерносховища та позичкові каси. Важливе значення мала діяльність товариства „Просвіта”, яке відіграло визначальну роль у формуванні української національної свідомості галичан та стало ініціатором економічного відродження українців.

4. Другий етап розвитку української кредитної кооперації – 1890-ті рр. – 1914 р. – період формування системи кооперативного кредитування у Східній Галичині. Найбільш масовою, дієвою і результативною формою кредитної кооперації були міські кооперативи типу Шульце-Деліч та сільські типу Райфайзена, які функціонували як на обмеженому власному капіталі (вкладах), так і здебільшого на позиченому, забезпечуючи певну частину населення дешевими, порівняно з приватними, кредитами. Основними організаційними засадами спілкового руху були: добровільність, взаємовигода, взаємодопомога, самоокупність, дисциплінованість, майнова відповідальність.

5. Проявом концентрації капіталу і певного регулювання діяльності кредитної кооперації було створення національних крайових кооперативних об'єднань (союзів), які виконували роль посередника між місцевими спілками і владою, банками, іншими комерційними структурами, забезпечували спілкові ощадно-кредитні каси дешевшим (ніж у лихварів) кредитом, необхідними товарами, допомогли у підготовці кадрів кредитної кооперації. „Райфайзенки”, кредитні товариства системи Шульце-Деліча, Крайовий союз кредитовий, кооперативний банк „Дністер” та „Земельний банк гіпотечний” мобілізували вільні капітали українського населення, спрямовуючи їх у кооперативне виробництво і приватне підприємництво.

6. Проблеми у розвитку української кредитної кооперації останньої третини XIX – на початку XX ст. були пов'язані з браком кваліфікованих кадрів і досвіду спілкової роботи, нестачею власних коштів, передвоєнною фінансовою кризою в імперії.

7. Загалом у кінці XIX – на початку XX ст. українська кредитна кооперація стала найпотужнішим відділом українського кооперативного руху. Крім матеріальних вигод, вона сприяла згуртуванню людей у певні соціальні і національні спільноти. Надаючи великої ваги культурно-просвітницькій громадській роботі, провідники кооперативного руху розглядали розбудову економічної бази українців в краї як органічну складову єдиного націотворчого процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Гавліч І. Б. Західноєвропейський кооперативний рух і становлення української кооперації Східної Галичини / Ірина Богданівна Гавліч // Сторінки історії: Збірник наукових праць. Вип. 23. / Відп. ред. Н. Ф. Гнатюк. – К.: ІВЦ „Видавництво „Політехніка”, 2006. – С. 74–79.

2. Гавліч І. Б. Кость Левицький – лідер кооперативного руху Східної Галичини в кінці XIX – на початку XX ст. / Ірина Богданівна Гавліч // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вип. XI. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2006. – С. 81–85.

3. Гавліч І. Б. Західноєвропейський кооперативний рух і становлення української кооперації Східної Галичини / Ірина Богданівна Гавліч // Шлях України: колізії новітнього поступу. Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції м. Тернопіль, 27 січня 2006 р. – Тернопіль, 2006. – С. 129–131.

4. Гавліч І. Б. Роль Краєвого Союзу Ревізійного у розвитку українського кооперативного руху Східної Галичини на початку XX ст. / Ірина Богданівна Гавліч // Шевченківська весна: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, присвяченої 90-річчю Української революції 1917–1920 рр. – Вип. V: У 3-х част. – Ч. 3. Історія / За заг. ред. проф. В. Ф. Колесника. – К., 2007. – С. 65–67.

5. Матейко Р. М., Гавліч І. Б. Зв'язки української кооперації Східної Галичини із кооперативним рухом Наддніпрянщини на початку XX ст. / Роман Михайлович Матейко, Ірина Богданівна Гавліч // Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: Зб. наук. пр. / Наук. ред. І. Ф. Кононов. – Луганськ: Знання, 2007. – С. 180–184.

6. Гавліч І. Б., Лазарович М. В. Зародження української кредитної кооперації у Східній Галичині (1860–1880 рр.) / Ірина Богданівна Гавліч, Микола Васильович Лазарович // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє / За ред. М. В. Лазаровича. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 37–44.

7. Гавліч І. Б. Виникнення та діяльність Крайового союзу кредитового як центру української кредитної кооперації Східної Галичини / Ірина Богданівна Гавліч // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Серія: Історія. – К.: Українське агенство

інформації та друку „Рада”, 2008. – Т. XIX. – С. 314–319.

8. Гавліч І. Б. Роль товариства „Просвіта” у становленні і розвитку української кредитної кооперації у східній Галичині (кінець XIX ст. – 1914 р.). / Ірина Богданівна Гавліч // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 378–379. – С. 220–225.

АНОТАЦІЯ

Гавліч І. Б. Українська кредитна кооперація у Східній Галичині (остання третина XIX ст. – 1914 р.). Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України. – Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. – Львів, 2010.

В дисертації комплексно досліджено процес становлення та розвитку української кредитної кооперації у Східній Галичині в останній третині XIX ст. до 1914 року. Висвітлено соціально-економічні та політичні передумови становлення української кредитної кооперації регіону. Показано етапи розвитку української кредитної кооперації, основні напрямки діяльності кредитних кооперативів системи „Шульце Деліч” та „Райфайзен”, визначено роль та місце кредитних кооперативів у фінансовій і господарській підтримці дрібних товаровиробників. З'ясовано значення товариства „Просвіта” у розвитку української кредитної кооперації досліджуваного періоду.

У дисертації проаналізовано діяльність „Крайового Союзу Кредитового” – фінансового й організаційного центру української кредитної кооперації Східної Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. Досліджено діяльність перших страхових товариств Східної Галичини – „Дністра” та „Карпатії”. Висвітлено роботу банків „Дністер”, „Земельного банку гіпотечного”. Встановлено, що у кінці XIX – на початку XX ст. українська кредитна кооперація стала найпотужнішим відділом українського кооперативного руху.

Ключові слова: кредитна кооперація, Східна Галичина, товариство „Просвіта”, кредитні товариства системи Шульце-Деліч та Райфайзен, Крайовий Союз Кредитовий, „Дністер”, „Карпатія”, „Земельний банк гіпотечний”.

АННОТАЦИЯ

Гавлич И. Б. Украинская кредитная кооперация Восточной Галичины (последняя треть XIX ст. – 1914 р.). Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – История Украины. – Институт украиноведения им. И. Крип'якевича НАН

Украины, Институт народоведения НАН Украины. – Львов, 2010.

В диссертации комплексно исследовано процесс становления и развития украинской кредитной кооперации Восточной Галичины с конца XIX ст. до 1914 года. Определено социально-экономические и политические предпосылки становления украинской кредитной кооперации Восточной Галичины. Освещено этапы развития украинской кредитной кооперации, основные направления деятельности кредитных кооперативов системы Шульце-Делич и Райфайзен, определена роль и место кредитных кооперативов в финансовой и хозяйственной поддержке мелких товаропроизводителей. Исследовано значение общества „Просвита” в развитии украинской кредитной кооперации исследуемого периода.

В диссертации проанализировано деятельность Краевого Союза Кредитового – финансового и организационного центра украинской кредитной кооперации Восточной Галичины. Исследована деятельность первых страховых обществ – „Днистра” та „Карпатии”, работу банков „Днистер”, „Земельного банка ипотечного”. Определено, что в конце XIX – в начале XX ст. украинская кредитная кооперация была самым мощным отделом украинского кооперативного движения.

Ключевые слова: кредитная кооперация, Восточная Галичина, общество „Просвита”, кредитные общества системы Шульце-Делич и Райфайзен, Крайовый Союз Кредитовый, „Дністер”, „Карпатія”, „Земельний банк іпотечний”.

Annotation

Havlich I. B. Ukrainian credit cooperation in the Eastern Galicia (the last third of the XIX century – 1914). Manuscript.

Dissertation for the academic degree of the Candidate of Sciences in History, specialization 07.00.01. – History of Ukraine. Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Lviv, 2010.

In the thesis we investigated the formation and development process of the Ukrainian credit cooperation in the Eastern Galicia at the last third of the XIX century till 1914, on the basis of published and archival materials, periodic press, domestic and foreign historiography. We cleared up socio-economical, and political formation background of the Ukrainian credit cooperation. We showed the developing stages of the Ukrainian credit cooperation, the activity main tendency of cooperative society systems Shultse Delich and Raifaisen, determined the role and the place of credit cooperative society in the financial and economical support of small commodity producers. We clarified the significance of “Prosvita” community in the development of the Ukrainian credit cooperation of the investigated period, which played an important role in the formation of the Ukrainian national consciousness of Galician

people and became the initiator of the Ukrainian people economic revival. “Prosvita” community created the network of credit cooperative institutions, which functioned in its custody.

In the thesis we analyzed the activity of “Crayovy Credit Soyuz” – credit cooperation financial and organizational centre of the Eastern Galicia at the end of the XIX – at the beginning of the XX century. We investigated the activity of the first insurers in the Eastern Galicia – “Dnister” and “Karpathia”, cleared up the work of the banks “Dnister”, “Zemelny bank hipotechny”. We clarified the achievements and drawbacks of the Ukrainian credit cooperation at that period and its role in the training of national consciousness and patriotism. We showed the fact, that problems in the development of the Ukrainian credit cooperation at that period were connected with the staff shortage and the experience of the union work, lack of own money and financial crisis of the empire. We proved the fact, that at the end of the XIX – at the beginning of the XX century the Ukrainian credit cooperation became the most powerful department of the Ukrainian cooperative trend. Besides the financial interest, it contributed to the union of people in the certain social and national communities.

Key words: credit cooperation, Eastern Galicia, “Prosvita” community, cooperative society systems “Shultse Delich” and “Raifaisen”, “Crayovy Credit Soyuz” , “Dnister” and “Karpathia”, “Zemelny bank hipotechny”.

